

Traumatic Stress in Disaster Workers. In: Framingham J., Teasley M., Behavioral Health Response to Disasters. CRC Press, 2012.

7. Nigro G., Neisser U. Point of view in personal memories. Cognitive Psychology. 1983. 15 issue. P. 467–482.

8. Rice H., Rubin D. Remembering from any angle: The flexibility of visual perspective during retrieval. Consciousness and Cognition. 2011. 20 issue. P. 568–577

9. Tagini A., Raffone A. The 'I' and the 'Me' in self-referential awareness: a neurocognitive hypothesis. Cognitive Processing. 2009. №11. P. 9–20.

10. Warren M., Meir R., Teshler M., O'Hanlon B., Innerfield M. From Trauma to Transformation. Bancyfelin: Crown House Publishing, 2006. 278 p.

УДК 364.272

Боснюк В.Ф., канд. психол. наук, доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах, НУЦЗУ;

Рагоза Я.Р., студентка 5-го курсу соціально-психологічного факультету НУЦЗУ

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ РЯТУВАЛЬНИКІВ

У вітчизняній та зарубіжній психологічній літературі багато уваги приділено питанню впливу професії на психічні стани людини. Особливо це актуально для представників ризиконебезпечних професій. Проблема професійної деформації працівників екстремального профілю є провідною в межах основних проблем різних галузей психології та, насамперед, психології діяльності в особливих умовах, адже специфіка службової діяльності рятувальника містить у собі емоційне насичення, психофізичну напругу, вони діють в умовах недостатньої, невизначеної інформації, дефіциту часу та високої відповідальності за результати праці. Ці фактори нерідко є причиною стресу. Проте, в сучасній психологічній науці не існує єдиного визначення категорії «професійна деформація», що ускладнює дослідження профілактики, розвитку та корекції професійної деформації у рятувальників.

Відносно представників професій екстремального профілю професійну деформацію визначають як результат зміни професійних та особистісних якостей під впливом негативних факторів діяльності та навколишнього середовища. Особистісні деформації рятувальників детермінуються великою кількістю факторів, які умовно можна розділити на об'єктивні – специфіка професійної діяльності, міжособові відносини, професійні обов'язки та успішність їх виконання, соціальні фактори (умови праці, державний контроль, державне забезпечення та ін.), та суб'єктивні – вік, стать, індивідуально-психологічні особливості, кризові періоди, самоактуалізація, кар'єрний зріст та ін.

Деформацію можна розглядати як наслідок синдрому емоційного «вигорання», що у сучасній психологічній науці визначають як захисну реакцію організму людини на довготривалий, руйнівний стрес – це процес поступової

Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології

втрати емоційної, когнітивної та фізичної енергії, що проявляє себе в симптомах виснаження, втомлюваності, особистісної відчуженості та зниженням відчуття задоволеності професійною діяльністю.

З метою виявлення психологічних чинників, що є причиною виникнення професійної деформації у рятувальників було використано методику оцінки рівня емоційного «вигорання» В.В. Бойко, що дає можливість системно і детально проаналізувати рівень емоційного напруження; опитувальник «Міні-Мульт» (скорочений варіант ММРІ), що відноситься до особистісних та дає можливість проаналізувати сферу цінностей, звички, актуальний стан самопочуття респондентів, особливості поведінки; 16-факторний опитувальник особистості Р. Кеттелла (форма А) дає можливість оцінити актуальний психологічний стан, особистісні риси досліджуваних, властивості що відображають відносно стійкі способи взаємодії людини з навколишнім середовищем і самим собою.

У дослідженні приймали участь працівники аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України у Харківській області (1-ДПРЧ Шевченківського РВ, 26-ДПРЧ Новобаварського РВ), міста Зміїв (58-ДПРЧ Зміївського РВ), у Луганській області (6-ДПРЧ Старобільського РВ). Загальна кількість досліджуваних – 60 осіб.

Отримані результати дали можливість поділити респондентів на дві групи. До першої групи потрапили рятувальники у яких має місце професійна деформація на різних рівнях вираженості, до другої групи – рятувальники з відсутністю деформації.

Було виявлено, що найбільше професійно деформуються емоційно-вольова та комунікативні сфери рятувальників. Спостерігається підвищений рівень тривоги та хвилювання за події що відбуваються, за свої вчинки. Має місце емоційна нестійкість, у деяких випадках навіть нездатність до контролю своїх емоцій, що супроводжується концентрацією на негативних переживаннях. Через постійну втому та екстремальність умов праці у рятувальників проявляються психосоматичні та вегетативні розлади, що частіше проявляються у порушеннях сну, головних болях та болях в інших частинах тіла. Деякі рятувальники навмисно «йдуть у хворобу», така несвідома поведінка є виправданням у разі помилок та низької активності.

Для виявлення факторів, що формують професійну деформацію у рятувальників було використано регресійний аналіз даних – статистичний метод дослідження впливу однієї або декількох незалежних (регресійних) змінних на незалежну.

У якості залежних змінних використовувались показники за шкалами опитувальника Mini-Mult, та результати за факторами особистісного опитувальника 16-PF Кеттелла (форма А). У якості незалежної змінної використовувались сумарний показник кожного досліджуваного за методикою «емоційного» виснаження В. В. Бойко (дані наведені у таблиці 1).

За даними регресійного аналізу побудовано прогностичну модель, що дозволила оцінити внесок психологічних детермінантів у формування професійної деформації рятувальників:

$$ПД=24,15586+ (-11,7514H) + 3,4545I + 3,4710G + 3,2955Q4 + 41,0932D.$$

Примітка: ПД – професійна деформація; Н – фактор сміливості; I – фактор емоційної чуттєвості; G – фактор моральної нормативності; Q4 – фактор напруги; D – фактор депресії.

Таблиця 1

Показники лінійної регресійної залежності впливу статистично значущих особистісних якостей рятувальників на професійну деформацію

N=60	Regression Summary for Dependent Variable: NewVar3					
	R= ,90789192 R2= ,82426774					
Adjusted R2= ,79670189						
F(8,51)=29,902 p<,000001Std.Error of estimate: 21,448						
	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	T	p-value
Q4	0,85635	0,509035	3,2955	1,95891	2,17430	0,098625
H	-3,11094	0,804238	-11,7514	3,03797	-3,86818	0,000312
D	032052	0,101153	1,0932	0,34502	3,16862	0,002589
I	0,90729	0,407916	3,4545	1,55313	2,22420	0,030589
G	0,89756	0,533656	3,4710	2,06349	2,2112	0,030428

Тобто, було виявлено ряд психічних факторів, які на рівні статистичної значущості впливають на показник професійної деформації.

У відсотковому співвідношенні, отримана модель пояснює 82% дисперсії професійної деформації ($R^2=0,82$), тобто 18% складають фактори (причини), що не були враховані при написанні даної роботи.

Таким чином, найбільший внесок у розвиток професійної деформації рятувальника вносять показник за фактором Н, наступним за рівнем внеску є фактор I, G, Q4 та D. Тобто, рятувальники, що перебувають у тривалій напрузі, переживають тривогу, схильні до неадекватної емоційної реакції, імпульсивні, замкнуті, емоційно відсторонені, гостро переживають невдачі є потенційними «жертвами» професійної деформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безносів С. П. Професійна деформація людини. СПб.: Реч, 2004. 272 с.
2. Зеєр Э.Ф. Психологія професій. Екатеринбург: УГППУ, 1999. 208 с.
3. Куфлієвський А. С. Соціально-психологічні детермінанти розвитку синдрому «вигорання» серед працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України: дис. канд. психол. наук. Х., 2006. 139 с.
4. Приходько Ю. О. Психологічні чинники успішності професійної діяльності пожежних-рятувальників МНС України: автореф. дис. канд. психол. наук. Харків, 2008. 22 с.